

Милорад ДЕШИЋ /Београд/

О (НЕ)КУЛТИВИСАНОМ ЈЕЗИКУ НАШИХ МЕДИЈА

1. О језику наших медија, штампаних и електронских, досад је већ писано, као и о новинарском стилу уопште. Ова проблематика је стално актуелна, а може се разматрати са различитих аспеката. Ми ћемо се задржати само на једноме од њих — на култивисању језика медија. У вези с тим, неопходно је указати на то да појам *језичке културе* ваља схватити шире него што је уобичајено: он подразумева не само *правилност* (поштовање књижевнојезичке норме) него и *логичност*, *јасност* (*разговјетност*), *поетичност* (оригиналност у избору ријечи и њиховом комбиновању), *прилагођеност израза* конкретној ситуацији, *поштовање језичког бонтона* (обраћање читаоцу/слушаоцу, настојање да се не упада у ријеч саговорника) итд.

2. Неспорно је да медији вишеструко и веома много утичу на читању једну заједницу — поред осталог, и на језик појединаца. Ова тема толико је широка да заслужује више обимних студија, али ми ћемо се овдје укратко осврнути на језик неких београдских медија. Поћи ћемо од дневног листа *Политика*, која је у свом стогодишњем, разноликом дјеловању одиграла значајну улогу у унапређивању језичке културе. Ове заслуге углавном припадају претходним деценијама, а данас је ситуација потпуно друкчија: у тако угледном листу може се, без великих напора, наћи подоста језичких грешака различите врсте. Из мноштва свакодневних примјера издвајамо само неколико (међу њима и они из наслова и наднаслова):

1) огрешења о основна граматичка правила:

Најмање 22 особе је погинуло – погрешно слагање уз бројеве: исправно је *Најмање 22 особе су погинуле*;

Игре криминалаца са досијеима — погрешна употреба приједлога са, који је овдје сувишан;

Национални Дан добровољних даваоца крви — даваоца умјесто давалаца;

2) неодговарајућа употреба појединих лексема:

Жена која је тужила свог комшију јер је његов пас убио њену мачку... — у овом преводу текста преузетог од једне агенције мјесто убио требало је да стоји *удавио или заклао* (као што би се рекло: *Вук је удавио (или заклао) овце*);

3) правописне грешке:

на жалост – исправно је састављено писање: *нажалост*; *на аутопуту* – треба писати састављено: *на аутопуту*;

Владајући ХДЗ губи популарност на шта указује пораз ове странке у низу градова (чак и у Сињу где је владо свих протеклих 15 година) – изостављене су запете, а мјесто *владо* стандардно је *владао*; правилно би се написало: *Владајући ХДЗ губи популарност, на шта указује пораз ове странке у низу градова (чак и у Сињу, где је владао свих протеклих 15 година)*.

Уз ово још једна напомена: *Политика* има језичку рубрику, у којој се објављују занимљиви и корисни прилози. Из свега реченог произлази закључак: савјети изнесени у тој рубрици не важе за овај цијењени лист него само за његове читаоце.

3. *Политика* се штампа ћирилицом, па се у вези с тим поставља питање писма. Мислимо да би на цијелом српском језичком простору требало да се листови и часописи већином штампају ћирилицом – основним српским писмом. Наравно, ћирилица би морала бити обавезна у службеним актима и натписима.

4. Говорном језику се код нас одувјек поклањало мање пажње него писаном. Отуда и честе грешке у говору новинара на радију и телевизији. О томе је писало више аутора, а ми ћемо поменути само двојицу. Најприје ћемо коментарисати напомене Митра Пешикана у прилогу *Акцент и друга питања правилног изговора* (65-91), објављеном у *Српском језичком приручнику* (Београд, 2004 — друго, допуњено и измијењено издање *Језичког приручника* из 1991. године; аутори књиге су, поред Пешикана, Павле Ивић, Иван Клајн и Бранислав Брборић).

У вези са вокализмом, Пешикан констатује: „У области вокализма најупадљивије одступање у Београду је сувише широк изговор самогласника... што нарочито пада у очи при изговору самогласника е. Ова појава има дијалекатску базу (у источнијем делу Србије, у Војводини), а у Београду изгледа да је распрострањенија код млађих поколења него код старијих. У програмима радија и телевизије то је свакако непожељна појава” (68).

Пешикан се посебно бави питањима акцента. За њега је „основно нормативно начело: да се књижевни, заправо стандардни акценат мора заснивати на новоштокавском четвороакценатском систему, какав је примењен у Вуковом *Рјечнику* и обрађен у радовима Ђуре Даничића, с тим што се та примена и обрада узимала као основни нормативни ослонац, али не као обавезна и искључива изговорна норма. У пракси су се толерисала одступања од Вуковог и Даничићевог система ако су широко заступљена у говорима који спадају у ужу основицу нашег књижевног језика” (68). И поред еластично схваћеног стандардног акцента, са извјесним одступањима од Вук-Даничићеве акцентуације, дошло је до знатнијег нарушавања акценатске норме. О томе аутор овог прилога каже: „Последњих деценија у београдским млађим нараштајима (а и као шира мода) ухватила је врло широког маха појава напуштања новоштокавске акценатске основе, својеврсна неутрализација акцената. Из године у годину она све више пада у очи, јер се носиоцима таквог акцента све чешће уступају микрофони радија и телевизије. Та акценатска аномалија може имати неке дијалекатске ослонце на истоку и југоистоку Србије... У најизразитијим испољавањима овога процеса, уместо новоштокавског разликовања акцената по трајању... и по тону..., ствара се некакав уједначени акценат, који више оставља утисак дугог него кратког – иако је заправо полудуг, а у тонском погледу нема изразите ни силазности ни узлазности. Истовремено се потпуно гасе ненаглашене дужине, а и изговор ненаглашених слогова постаје нешто нејаснији него у типичној новоштокавској речи” (90-91).

5. У књизи *Српски језик на крају века* (Београд, 1996 — колектив аутора) налази се и поглавље *Фонетика* (87-100), које је написао Драгољуб Петровић. Говорећи о промјенама у фонетици посљедњих деценија, он указује углавном на најзначајније појаве у српском језику екавског изговора. Навешћемо само нека ауторова запажања изнесена у *Закључним напоменама*, у којима су закључци доношени и на основу проучавања говора на радију и телевизији. Једно од тих запажања односи се на промјене у вокалском систему: „изразитије отварање кратких

средњих вокала” (*e, o*), „мање наглашено затварање дугих средњих вокала”, „честе редукције неакцентованих вокала” (108).

Д. Петровић посебну пажњу поклања промјенама у прозодији, полазећи од чињенице да се Београд, као престижни економски и културни центар, налазио (и налази) „на тачки до које су допирале и на којој су се укрштале особине дијалеката структурално различитих и међусобно и у односу на вуковску основицу књижевног језика” (107). Он наводи следеће појединости: нестају разлике између кратких акцената (*вѣда, Беѣград*), тенденција ка скраћивању дугих акцената (*по гр’ду, кжу*), скраћивање поста акценатских дужина (*знатске, з’пишем*), дистинктивним се „може сматрати најчешће само место акцената, с тенденцијом да после преуређења старих контраста оно постане слободно” (107). На крају је изведен закључак: „Све те појаве, с једне стране, представљају несумњив знак да се прозодијски систем екавског израза стандардног српског језика, барем у реализацији младе популације његових носилаца у кругу зрачења београдског центра, брзо примиче ономе моделу у коме неће бити ни тонских ни квантитетских контраста. А тиме се, с друге стране, изразитије продубљује расцеп између данашњег екавског и класичног ијекавског прозодијског система – у коме се ти контрасти доследније чувају” (107).

6. Може се поставити питање: да ли и данас у говору водитеља и спикера на радију и телевизији има огрешења о књижевнојезичку норму? Одговор би био: нажалост, има. Гледајући и слушајући програме неких београдских телевизијских станица (РТС 1, Б 92, Студио Б), запазили смо да има превише одступања од изговорне норме. Илустрације ради, из обимне грађе навешћемо само једну мању групу примјера:

1) одступања у прозодији:

- изједначавање кратких акцената: *ж на, вѣда*;
- скраћивање дугих акцената: *пѣт, кже*;
- губљење неакцентованих дужина: *м сеца, у к’сарни, пр дат*;
- друга акценатска одступања: *убѣстава, интелектуѣлаца, слобѣд²* (ген. мн.);
- посебно наглашавање приједлога, што има за последицу неприродан, испресијецан говор: *амбиј нт з’ улѣгање, љ инститѣцијама, злѣчин нд цивѣлима, н’водѣ се љ саопшт—њу*;

2) одступања у вокализму:

- отворено *е* и *о*: у *с^{тм}птембру* (отворено је прво *е*), *ѣсам*;

3) повремени изговор ресичног *p*;

4) остале неправилности: *фала на извештају, четрнест, протествовали*.

Претходно реченом додаћемо и следеће:

— различито представљање водитеља: *Моје име је...* (утицај енглеског језика), али и *Ја сам...* ;

— текст на екрану, ћирилични и латинични, са правописним грешкама: *цар* писан великим почетним словом; изостављање запете у инверзији;

— неусклађени елементи невербалне комуникације: шум на почетку реченице, због наглог отварања уста; претјерано климање главом, уз сувише често трептање; преозбиљно лице водитеља, без осмијеха, са строгим изгледом, скоро пријетећим.

7. Из претходног излагања јасно се види да је језик наших медија доста некултивисан. Превише је граматичких, лексичких и правописних грешака, као и изговорних (отворени вокали, укидање квантитетских и тонских контраста у прозодији, губљење неакцентованих дужина). Да би се стање поправило, требало би, прије свега, у нашим школама и на факултетима (посебно новинарским) језичкој култури (нарочито говорној) посветити далеко већу пажњу. Неопходни су нам и разни приручници (нпр. акценатски рјечник). Поред тога, важно би било ојачати лекторску службу. Не знамо да ли су све емисије и текстови лекторисани, да ли су лектори довољно квалификовани за свој посао и да ли се њихова ријеч поштује.

С обзиром на огроман утицај јавне ријечи, неопходно је да се новинари много више држе књижевнојезичке норме — изговорне (коректан изговор гласова, осавремењена Вук-Даничићева акцентуација), морфолошке, синтаксичке, лексичке и правописне. Тиме би знатно допринијели подизању језичке културе на виши ниво, у великој мјери би неутралисали утицај дијалекта, смањили би проценат полуписмених и неписмених. Не заборавимо да се са другим народима треба мјерити не само по економији него и по култури и цивилизацији.

Milorad DEŠIĆ

ABOUT THE (UN)REFINED LANGUAGE OF OUR MEDIA

Summary

Author of this paper analyzes the language of the press and the electronic media and finds that language rather unrefined. The author advises journalists to adhere more to language standards. That would, in the author's opinion, elevate the language culture to a much higher level.